

НА ДРИНСКОМ МОСТОБРАНУ

Према наређењу Врховног штаба НОВ и ПОЈ од 3. децембра 1944. године Главном штабу НОВ и ПО Србије расформиран су 13. и 14. српски корпус НОВЈ да би се од њихових јединица формирала Јужна оперативна група дивизија НОВЈ (већ је била формирана Прва армијска група дивизија НОВЈ) под командом Главног штаба Србије (командант генерал-лајтнант Коча Поповић, начелник штаба пуковник Лзубо Вучковић). У састав новоформиране Јужне оперативне групе дивизија НОВЈ ушла је и 45. дивизија.

НА МАРШУ ПРЕМА ДРИНИ

Према наређењу Главног штаба Србије од 6. децембра 1944. године¹⁾ извршен је привремени прераспоред дивизија, па је штаб 14. корпуса наредио штабу 45. дивизије да помогне јединицама 17. дивизије да што успешније и брже форсирају Дрину. У заповести штаба 45. дивизије од 12. децембра штаб 23. бригаде добио је нови борбени задатак.¹²⁴⁾

Када је примила дивизијску заповест, 23. бригада била је у Ваљево (где се налазила већ од 10. децембра). Сређивала је своје јединице и одмарала се. Радило се војнички и политички. Сви делови бригаде били су размештани у самој вароши. Све јединице бригаде предале су дивизијској интендантури све италијанске и бугарске пушке са муницијом. Промена веша обављана је у складу са могућностима дивизијске интендантуре, јер веша је увек било мало.

Пре покрета према Дрини, који је започео 12. децембра рано ујутро, јединицама је подељено ново совјетско наоружа-

¹⁾ > 36. НОР, I, 15, док. 144.

¹²⁴⁾ > 36. НОР, I, 15, док. 168.

ње и доста муниције. Бригада се кретала од Ваљева према Осечини, путем дугим око 30 километара. Марш је био веома добро организован, није било много изостајања, тако да је било мало случајева да су патроле проналазиле и прикупљале борце и враћале их у колоне. Марш је извођен по веома хладном времену, који је отежавала повремена киша са суснежицом. У Осечину су јединице стигле око 17 часова истога дана и разместили се: штаб бригаде, бригадна амбуланта и интендантура у Осечини, а батаљони по околним селима. Краткотрајни одмор искоришћен је и за сређивање јединица.

ма Лозници, али је накнадно стигло ново дивизијско наређење, па је правац марш-руте промењен и 23. бригада кренула је правцем Осечина - с. Мојковић - Крупањ, где су јединице стигле увече. Штаб бригаде и приштапски делови смештени су у самој варошици, а батаљони у околним селима. На овој просторији бригада је остала 14. и 15. децембра. Време је искоришћено за одмор и сређивање јединица, извођене су хигијенске и санитетске мере и чишћено је оружје. По јединицама су читани последњи бројеви »Борбе« и »Политике«, а на политичким часовима, најчешће по четам, вођене су живе расправе о актуелним спољнополитичким и унутрашњим проблемима и догађајима.

Јединице 23. бригаде почеле су 16. децембра покрет из Крупања ка новој просторији - Лозници и десној обали Дрине. Батаљони су ишли преко Столица а бригадна болница и интендантура преко Завлаке. Маршевска дисциплина била је врло добра, колоне су се кретале у добро организованом реду, али је код батаљонских трупних и бојних комора владала потпуна неорганизованост, па су штабови батаљона чешће укоравали командире својих трупних и бојних комора. Јединице 23. бригаде сместили су се у селима Тршић, Воћњак и Клупци.

Бригада је наставила са покретом према Дрини и 17. децембра даље на северозапад правцем Лозница - Лешница и у току истог дана стигла на нову просторију. Први и 2. батаљон и бригадна противколска чета сместили су се у селу Прњавор са једним делом штаба бригаде, болницом и интендантуром, док су 3. и 4. батаљон са другим делом штаба бригаде били смештени у селу Бадовинци и припремали се за прелаз преко Дрине.

Главнина непријатељевих снага налазила се на левој обали Дрине, у рејону Зворника, с намером да се пробије ка Јањи и Бијељини где су се налазиле мање јединице за прихват налазећих немачких јединица с југа. Непријатељ је 18. децембра држао мостобран код Зворника на обема обалама Дрине.

Положаји на којима су се водиле операције и јединица 45. дивизије у овом периоду налазе се углавном поред Дрине. Од Дрињаче на север до тригометра 137 Дрина протиче једном клисуром, чије су стране врло окомите. Висина ових положаја је 500 - 1.000 метара. Земљиште је испресецано. Положаји су јаки, јер доминирају околним тереном. Од триг. 137 до Ковињаче Дрина тече долином чија је ширина 2-4 км, а од Лознице до Јање шири се и до 10 км. На овом простору земљиште са леве и десне обале је брежуљкасто, а од Јање на север ка Сави равничасто. У свом току Дрина прави многе окуке и завијутке и има безброј већих и мањих острва. Река је врло брза и широка 60-200 метара, дубока 2-6 метара, тако да представља озбиљну препреку.

Дрина, која се услед обилних јесењих киша била излила, почела је да опада и већ се 15. децембра повукла у своје корито, остављајући многе локве и широке и дуге пешчане спрудове и мања и већа пешчана острва. На местима преласка Дрина је била широка преко 200 метара, са приступачном обалом, обраслом у већој мери врбацама, али и на многим местима откривеном, због чега се морало водити рачуна о маскирању и маскирној дисциплини.

Штаб 23. бригаде нашао је на Дрини код Бадовинаца велику скелу, коју су јединице 17. НОУ дивизије извукле из воде и искористиле је за прелаз преко реке. Осим тога искоришћени су и чамци овдашњих сељака, а тридесетак људи из ових села било је мобилисано за водиче и веслаче преко Дрине.

Међу борцима било је много непливача. Огромна већина њих била је из Поморавља, али из села удаљених од Велике Мораве и под планинама. Скојевски активи су пре подне одржали летеће скојевске састанке на којима је разбијан страх од велике реке и воде. На састанцима је говорено о братству и јединству и о моралној и патриотској обавези бораца да помогну у ослобођењу своје браће у Босни. Много се говорило и о потреби строге дисциплине, па је указано на обавезу батаљонских и четних руководилаца да своје људство доведу на

време, у тачно предвиђени сат на место преласка. Скојевски активи одредили су скојевце који ће бити у првом ешелону, углавном пушкомитраљесци и аутоматичари.

Пославши мања извиђачка одељења на леву обалу Дрине и добивши податке да тамо нема непријатељских војника, штаб 23. бригаде наређује пребацивање својих јединица преко Дрине, са којим се почело 18. децембра у 14 часова. Најпре су Дрину прешли 3. и 4. батаљон и завршили прелаз преко реке до 4 часа, 19. децембра. Прелазило се код села Бадовинаца. Пошто на левој обали није било кућа за смештај људства, батаљони су се задржали близу обале и ложили су ватре како би се борци загрејали.¹²⁵⁾

Посматрајући како се тешко савлађује ова велика водена препрека, непливачи су са страхом улазили у чамац. Велике тешкоће настале су када је почело пребацивање комора - коња и мањих кола. Коњима су на главу навлачени цакови, а у недостатку ових употребљавана су ћебад и шаторска крила. Прелаз је био напоран, није било довољно пловних средстава, али је ипак текао у реду и по плану.

Током 19. децембра настављено је са пребацивањем делова 23. бригаде преко Дрине. Пребачена је и бригадна противколска чета, а затим 2. батаљон са две стрељачке чете, а једна је остала у заштитници на десној обали Дрине. Ноћу 19/20. децембра пребацила се и бригадна бојна комора. Други, 3. и 4. батаљон су се сместили код села Амајлије и Попови, где су се сместили и делови бригаде који су прелазили Дрину у току дана. Прелаз се одвијао са великим напором, борци су дуго чекали код скеле, време је било јако хладно, многи су озебли, па је јединицама дат одмор. У селу Бадовинци, на десној обали Дрине остали су бригадна болница, интендантура, бригадна трупна комора и део штаба бригаде, који је контролисао утовар и прелаз преко Дрине. У току 20. децембра на леву обалу Дрине прешли су и остали бригадни делови.¹²⁶⁾

По преласку на леву обалу Дрине, штаб 23. бригаде врши нови распоред својих јединица: 1. батаљон у селу Попови, 3. батаљон на линији од Голог брда до Бипировине, чији је штаб одмах поставио јаке заседе на друму Јања - Бијељина, у наставку од Нипировине до Чардачине дуж друма био је распоређен 4. батаљон и даље од Чардачине до Јање били су положаји 2. батаљона. Борбени задатак 3. и 4. батаљона био је

¹²⁵⁾ АОС, к. 1337, ф. 8, пер. бр. 11.

¹²⁶⁾ АОС, к. 1337, пер. бр. 7-1 и к. 1337/А, пер. бр. 56-1.

да спрече свако надирање непријатеља са југа и севера према селу Амајлије и уз реку и низ реку Дрину. Вршена су интензивна извиђања, али не са јаким дубинским патролама.

Командант 7. СС дивизије, који се са штабом налазио у Зворнику, обавештен је 19. децембра ујутру да су се на друму Зворник - Јања појавиле нове и крупније снаге НОВЈ, да је пресечена комуникација којом су се повлачиле немачке снаге ка северу, па је команданту 14. СС пука, генерал-мајору Смитхуберу (родом из околине Минхена, познат као најкрволочнији официр из ове СС дивизије, који је наредио масовно клање рањених партизана на Сутјесци), и команданту 3. батаљона 21. ловачког пука 11. дивизије (у којој је било и морнара и нешто Сенегалаца и Туркмена) наредио да формирају пуковску борбену групу, јачине од око 1.000 људи, и да истога дана поподне из рејона Зворника нападну јединице НОВЈ, али ће тај напад уследити тек 20. децембра.¹²⁷⁾

Двадесетог децембра, у 10 часова, један члан штаба 23. бригаде са 4. батаљоном кренуо је да извиди да ли има непријатеља у селу Амајлији и да ли има покрета на друму Ново Село - Самуровића ада. При наиласку у село, тек око 15 часова, утврђено је да у њему нема непријатељских војника, па пошто није располагао подацима о непријатељу, батаљон је кренуо ка друму Јања - Зворник, и нешто после 15 часова ушао у Јању. Затим је кренуо према селима Обријеж и Рухотина да би ухватио везу са деловима 20. бригаде. Како се 20. бригада у току овога дана после жестоких борби и јаког непријатељског притиска повукла из ових села, извиђачки делови батаљона овде су наишли на непријатеља из 14. СС пука. Батаљон је обавештен, повукао се и вратио у Јању, избацујући јаче обезбеђујуће делове према Дугом Пољу (на самом друму Зворник - Јања), а друге према коси Градина (на друму Јања - Модран - Сухо Поље). Ови положаји нису нудили сигурност батаљону, јер је непријатељ обухватним маневром могао да га збаци на Дрину.

је нападала непријатељске колоне на друму и нанела им осетне људске и материјалне губитке.¹²⁸⁾ Мањи делови 4. батаљона, када се непријатељ средио и отишао са тих положаја, поставили су се на друму код Чардачине и покупили нешто стоке коју је непријатељ напустио.

¹²⁷⁾ Историја 7. СС дивизије, н.д. стр. 344-345.

¹²⁸⁾ АОС, кут. 11, ф. 1, док. 14.

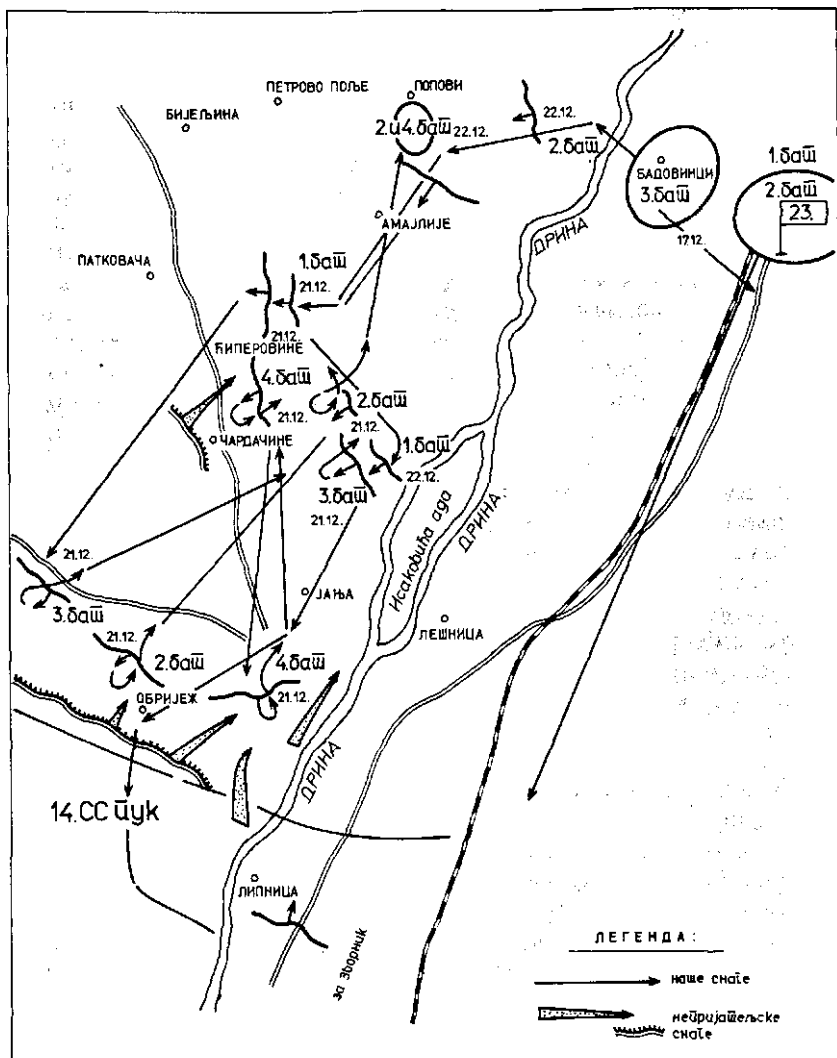

Схема бр. 3 Бригада на дринском мостобрану

Око 22 часа упућена су три јака патролна одељења: једно према Главичици и Бјелошевцу ради хватања веза са деловима 20. бригаде, друго према Модрану, Доњој Махали и Сухом Пољу и треће према Обријежу и Студенцу са задатком да иде

чак до Студенца. Патроле су тек у ноћи стигле у Модран и Обријеж и утврдиле да ту нема непријатеља, већ да је он само на Градини.

Штаб бригаде овога дана био је распоређен: командант је био у Амајлији, политички комесар на скели на Дрини а начелник штаба бригаде у Јањи.

БОРБЕНА ДЕЈСТВА КОД АМАЈЛИЈЕ И ЈАЊЕ

Жесточе борбе против Немаца водиле су све јединице 23. бригаде, 21. децембра 1944. године. По наређењу штаба 23. бригаде, у 2 часа започео је покрет свих бригадних јединица: 3. батаљон је кренуо према Модрану и Доњој Махали, са задатком оријентисања према Доњој Трнави, 2. батаљон добио је задатак да ликвидира непријатељска упоришта у селима Обријеж и Доња Махала која су напустиле јединице 20. бригаде и да избије у рејон Ченгића и ухвати везу са 3. батаљоном, а 4. батаљон је имао задатак да крене са друма Јања - Зворник и да садејствује 2. батаљону у нападу на непријатеља у селу Обријеж и да се затим оријентише према Бјелошевцу. Први батаљон остао је у Јањи са задатком обезбеђења правца од Бијељине, а бригадна противколска чета добила је задатак да уђе у састав 2. батаљона и да се креће и дејствује према његовом борбеном задатку.

После борби код Ченгића, немачка групација са око 1.000 људи састава: 1. батаљон 14. СС - брдског пука, мањи делови Пуковске групе »Скендербег« и делови 21. ловачког пука 11. ваздухопловне пољске дивизије, кренула је друмом од Браљине у правцу Угљевик - Сухо Поље и задржала се у селима Трнави и Драгинцу. Углавном је то била пешадија и комора. Одатле су у 7 часова кренули ка Јањи и Бијељини истим друмом да би избегли савезничку авијацију која је стално бомбардовала и митраљирала главни друм Зворник - Јања - Бијељина.

Наишавши на јединице 23. бригаде, немачки 14. СС пук се развио у борбене стројеве, о чему у већ поменутој »Историји 7. СС дивизије«, пише: »21. 12. у 8 часова стиже 14. пук са 1. батаљоном на десној и са 3. батаљоном лево од друма, ради достизања дневног циља: Јања. Овде се сазнаје да је непријатељ (мисли на НОВЈ - п.а) заузео положаје са јединицама 28. и 45. дивизије. Пошто је лево крило било откривено послат је капетан Фелгенхауер да га својом четом затвори. Штаб 3. ба-

таљона налазио се недалеко од борбеног строја на отвореном простору... «¹²⁹⁾ Немачки 3. батаљон развио се лево, према 3. батаљону, делови 3. батаљона (немачког) кретали су се друмом, према 2. батаљону 23. бригаде, а 1. батаљон 14. СС пука развијен према 4. батаљону 23. бригаде кретао се поред Дрине, правцем Кардашица (к. 109) - Рантовача (к. 107) - Исаковића ада на самој Дрини. Јасна је била намера команданта 14. СС пука да заобиђе Јању и да с бока нападне јединице 23. бригаде.

Борба је започела у 9.30 и трајала је до 11.30 часова, 21. децембра, с тим што је 3. батаљон одмах у почетку зауставио непријатеља, не дозвољавајући му даље надирање. На сектору 4. батаљона непријатељ је имао намеру да обухватним маневром удари у његов бок, али је он спремно дочекао немачки напад и успешно га одбио. Нешто касније, добивши јака појачања, Немци су обновили напад на положаје 4. батаљона, али су на око 300 метара били дочекани жестоком ватром. Борба је трајала више од пола сата. На бојном пољу остала је маса погинулих и рањених Немаца, док су се остали разбежали.

Други батаљон 23. бригаде, који се овога дана око 8 часова с мањим деловима распоредио око речице Јање, са главнином у резерви, дочекао је око 8.30 часова силовити напад немачке колоне, јаке око 500 војника. Садејствујући један другоме, 2. и 4. батаљон су жестоком ватром одбили овај немачки напад, нанели му теже људске губитке и вратили га натраг. После краће паузе Немци су далеко јачим снагама покушали и трећи напад на положаје 2. и 4. батаљона, али опет без успеха и уз још веће губитке.

На сектору 3. батаљона непријатељ је наставио са нападима јаким снагама, са два тенка и успео је да уз велике губитке потисне нешто уназад батаљонске делове. Са циљем ојачања положаја својих батаљона и обезбеђења њихових бокова, штаб бригаде наређује 1. батаљону да одмах изађе из Јање и да се постави на положаје Чардачина - Чиперовина са задатком обезбеђења овог правца од непријатељског напада. Правило и благовремено процењујући нову ситуацију, штаб бригаде је ефикасно деловао јер је у борбу на време увео свеже снаге.

Поновним снажним нападом јаким снагама непријатељ је у 12 часова успео да потисне наше јединице, да пређе речницу

129) Историја 7. СС дивизије.

Јању и да потисне јединице 23. бригаде из саме Јање. Због такве ситуације код 3. батаљона и сазнања да непријатељу и даље пристижу јака појачања ка Јањи, штаб бригаде наређује повлачење свих јединица, са почетком у 12 часова, и заузимање нових положаја. Повлачење бригадних делова из Јање било је прилично неорганизовано и уз извесну панику. Храбро је погинуо већи број комуниста и скојеваца и четних и водних командира и политичких делегата, што је јако утицало на борбени морал бораца.

свих својих јединица и заузимање нових борбених положаја: 1. батаљон од Голог брда до Орашја, 4. батаљон од Орашја до Чардичине, 3. батаљон посео је положај Главичице а 2. батаљон Орлово Поље. Јединице су почеле да копају плитке ровове, а најпре ровове за бацаче и митраљеска гнезда. Терен на коме су се одвијала борбена дејства овога дана био је у потпуности раван и без природних заклона и као такав веома неприкладан за борбу са далеко јачим и боље наоружаним непријатељским јединицама које су биле подржаване и јаком артиљеријском и бацачком ватром. У 14 часова непријатељ је извео напад на лево крило нових положаја 3. батаљона, али се без успеха и уз велике људске губитке морао повући.

Командир 3. чете 4. батаљона Миливоје Обрадовић пише чланак под насловом »Моја прва борба као командира 3. четек: »Прва борба на Попову као командира 3. чете. Тога дана примио сам дужност од друга (Милутина Вукићевића п.а) који је отишао за команданта 4. батаљона. Као новопостављени командир добијам наређење да чету сместим у селу Попову. По наређењу ја сам чету сместио по кућама које су ми биле додељене. Само што смо се одморили и војска легла мало да спава, око 9 сати Немци нас изненађују. Командујем узбуну: 'К оружју!' Другови устају, узимају оружје и излазе на зборно место. Одатле наређење за одступање. Опет заузимамо положај и пада наређење да се Попово по сваку цену има да заузме. Добијам наређење и полазим са четом на задатак. На десном крилу била је прва и друга чета, на левом крилу противколска и борци из бојне коморе на десном крилу, моја трећа чета у средини фронта. Борба се води. Пиште 'Зорке'. Борци 3. чете само напред и тако стопу по стопу заузимамо село Попови. Протерасмо Немце из села... «¹³⁰⁾

пука борци 23. бригаде показали су изванредну храброст и

¹³⁰⁾ Лист 3. чете 4. батаљона »На бункере«.

без обзира на мања панична расположења и држање појединих бораца, положаји су држани чврсто и јединице су одступале само по наређењу штаба бригаде.

О жестини борбе које су овога дана водили батаљони 23. бригаде сведоче и подаци о обостраним људским губицима. Непријатељ је, према бригадном операцијском дневнику имао око 300 погинулих и 500 рањених војника, а сопствени губици били су такође високи: 46 погинулих и 86 рањених. Било је много примера личне храбрости бораца и старешина. Војни и политички руководиоци били су у првом борбеном строју, правилно командовали својим јединицама и у критичним ситуацијама предводили противнападе и јурише својих чета и батаљона. Храбро је погинуо заменик команданта 4. батаљона Миодраг С. Бошковић. Погинуо је и Борисав Станковић, заменик командира чете, затим Василије Јанковић, командир вода, па Добросав Борђевић, командир вода, Мартин С. Јанковић, десетар, и Милојко С. Милетић, десетар. Код Јање су тешко рањени и Божо Поповић, командант 3, и Павле Светлица, командант 4. батаљона, и други. Не зна се како и тачно када, али у овим борбама из борбеног строја 23. бригаде нестао је политички комесар 3. батаљона, за кога се далеко касније сазнало да је погинуо као политички комесар батаљона у 24. бригади.

Због велике преморености свих јединица, штаб 23. бригаде издао је 21. децембра увече наређење о смени својих јединица на положајима, да 1. и 2. батаљон који су дотле били на краћем одмору смене 3. и 4. батаљон. Вероватно осетивши комешање на бригадним положајима, непријатељ је у току ноћи 21/22. децембра надирући преко Голог брда и Амајлије и преко Пиперовине нападао великим снагама, нарочито на левом крилу бригадног положаја, друмом од Ниперовине, па, иако је био одбијен, успео је да онемогући редовну смену јединица 23. бригаде.

Сви немачки и један усташки извештаји за 21. децембар 1944. године саопштавају да је челни (14. СС) пук у троуглу Дрина - Сава успео да се под јаким притиском јединица НОВЈ пробије преко Бијељине даље према северозападу и да успостави везу са немачким мостобраном Брчко. Повлачење са мостобрана Зворник настављено је, али заштитнице главне колоне (били су то делови 7. СС дивизије »Принц Еуген« и 21. СС дивизије »Скендербег«) које су се повлачиле од Зворника ка Јањи наилазиле су на жестоки отпор јединица НОВЈ.¹³⁾

¹³⁾Д 36. НОР, IV, 31, док. 155. и 72.

Правилно процењујући да су се јединице 17. и 28. дивизије повукле са друма Зворник - Јања даље на запад, вероватно на околна брда и у шуме, и да немачка 7. СС дивизија »Принц Еуген« углавном господари овим обострано важним друмом командант Јужне оперативне групе дивизија, генерал-лајтнант Коча Поповић, 21. децембра увече, на лицу места наредио је: да се 24. бригада пребаци ка Зворнику, ту да пређе на леву обалу Дрине, 23. бригада да се врати на десну обалу Дрине, и уколико пут буде слободан, да пређе код Курјачице, у противном и она да пређе код Зворника,¹³²⁾ али то наређење, због жестоких борби вођених 22. децембра, биће само делимично извршено.

Двадесет другог децембра 1944. године непријатељ је испољавао веома живу борбену активност с циљем да потпуно ослободи друм Зворник - Јања - Бијељина за повлачење својих јединица, па је груписао јаче снаге на просторији Бијељина - Јања и предузео нападе на положаје 6. бригаде 17. дивизије и 23. бригаде 45. дивизије. У исто време пролазио је од Бијељине за Брчко, трпећи тешке ударце од јединица НОВЈ. Непријатељске снаге налазиле су се на комуникацији Јања - Бијељина, с тим што штаб 23. бригаде, услед слабе обавештајне службе, овога дана о њему није имао тачне податке, осим да су »пролазиле трупе СС и 'Принц Еуген' дивизије у саставу са четницима и усташама«.¹³³⁾

Тачно у 7 часова 22. децембра непријатељ је јаким снагама започео поновни напад на положаје 23. бригаде, најпре на левом крилу према 2. и 3. батаљону, са око 1700 војника и са нешто коњице, коју је први пут употребио на овом борбеном сектору. Борба је трајала два часа. Непријатељ је нападао уз четири тенка, који су са друма јаким топовском и митраљеском ватром тукли положаје 2. батаљона, али су Немци уз велике губитке били одбијени и принуђени на повлачење.

Командант 2. батаљона, храбри Крајишник, поручник Миле Поповић, са пушкомитраљезом у руци устао је из рова и водио батаљон у јуриш на немачке тенкове, али је пао погођен немачким рафалом. Његова погибија је изазвала мању панику међу борцима и батаљон се, без ичијег одобрења (био је то први случај), повукао са својих положаја, док су 3. и 4. батаљон остали на својим положајима и водили тешке борбе

36. НОР, IV, 31, док. 72.

¹³³⁾ АОС, к. 1337, рег. бр. 7-1 и к. 13337/А, рег. бр. 56-1.

против Немаца из 14. СС пука. У току дана, 22. децембра, непријатељ је вршио четири узастопна жестока напада на положаје 3. и 4. батаљона, и увек је био одбијан уз велике људске губитке.

За време ових борби 3. батаљон се по наређењу штаба 23. бригаде повукао на нове положаје код села Попови, а на његово место дошао је 1. батаљон. Искористивши ова померања на бригадним положајима, а увиђајући да овде не може да оствари неки нарочити борбени успех, непријатељ је извршио снажни притисак на бригадно десно крило и на положаје 6. пролетерске бригаде (источнобосанске), која се налазила десно од 23. бригаде. Непријатељ је извршио силовити напад јаким снагама и успео је да потисне 6. бригаду и да уђе у село Амајлије, док је 4. батаљон 23. бригаде остао на својим положајима. У 14 часова непријатељ је извршио јаки напад и на лево крило бригаде, на 1. батаљон, али је и овде био одбијен. Са огољеним левим крилом, не могавши да издржи нови непријатељски притисак, јединице 23. бригаде повукле су се у правцу села Попови.

На новим положајима приступило се енергичном и брзом сређивању јединица 23. бригаде. У селу Попови састали су се штабови 6. пролетерске и 23. бригаде и донели одлуку о заједничком нападу на Немце у Амајлији и ликвидацији и других непријатељских упоришта на Голом брду, Патковачи и Чардачини. У напад се кренуло са шест чета из 1. и 3. батаљона 23. бригаде и шест чета из 6. пролетерске бригаде. Напад је био силовит, Немци су били изненађени и нису издржали овај притисак јединица НОВЈ. Повукли су се најпре из Амајлије и Патковаче, а затим и са осталих положаја и вратили у Јању.¹³⁴⁾

гинулих и много више рањених, мада тај број није могао бити тачно утврђен. Бригада је имала 28 погинулих и 60 рањених. За 22. децембар у извештају Главног штаба Србије, стоји: »23. бригада са јединицама 6. бригаде одбачена ка Дрини и задржала се на линији с. Међаши - Бујклић Ада - с. Поповић,

¹³⁴⁾ у немачком Ратном дневнику за 22. децембар стоји: »У зони 34. армијског корпуса за специјалну намену, учвршћена је ситуација у рејону Дрина - Сава троугао. ... 7. СС-брдска дивизија налази се у рејону Брчко и северозападно од Бијељине. Заштитнице су, под јаким притиском непријатеља, одступиле из Зворника у Козлук«.

где су водиле борбу целог дана и одбиле све непријатељске нападе».¹³⁵

За 22. децембар у »Историји 7. СС дивизије« стоји: »Борбена заповест од 22. децембра: 1. батаљон 14. пука има задатак да очисти просторију Дрине и друм Јања - Бијељина и да ослободи друм. У напад се пошло у 7 часова, у три нападне колоне. У 7.45 појављују се јаке снаге код к. 100; маса непријатеља одбачена назад ка северу и североистоку. Други батаљон 14. пука води уличне и кућне борбе у Голо брдо. При нападу на Амајлију појачао се у знатној мери непријатељски отпор. Обухватни напад на десном крилу преко откривене просторије био је брзо и оштро спроведен. Трећи батаљон са деловима 4. батаљона нападима су окружили Амајлију са запада. При томе су се изванредном храброшћу истакли Обердинг, Уија, Стојика и Матушек (старешине и војници - п.а). Непријатељ је покушао да се у брзини провуче кроз Петрово Поље, али је услед бочне ватре 2/14 пука претрпео велике лудске губитке. Такође је био тучен јаком ватром из источног дела Петровог Поља, као и артиљеријском ватром из 4 топа, смештених у шуми Криваци. Напад дивизијске ловачке колоне са југозапада на Петрово Поље постигао је пуни успех. Непријатељ се у густим колонама повлачио ка североистоку и притом имао јаке губитке од наше митраљеске и бацачке ватре. Сопствени губици: 9 погинулих, 50 рањених, три коња, губици непријатеља (значи: 23. бригаде - п.а) били су: 118 погинулих, 48 рањених, плен: 14 митраљеза, 2 совјетска аутомата, 50 пушака, 3000 метака».¹³⁶

дивизијско наређење о прелазу целе бригаде на десну обалу Дрине, чиме је требало извршити већ добијено наређење команданта Јужне оперативне групе дивизија НОВЈ.¹³⁷ Најпре се почело са пребацивањем бригадне интендантуре и батаљонских бојних комора.

Двадесет трећег децембра, са почетком у 7 часова, батаљони 14. СС пука наставили су са нападима на јединице 6. источnobосанске и 23. српске бригаде. Први батаљон нападао је на десном крилу (немачком) на Дрину, а 3. батаљон на левом крилу. У нападним колонама било је око 2.000 Немаца, са 4 тенка. Јача колона продираола је преко села Дворови, Балатун и Црњелево, а слабијим снагама преко Петровог Поља и

¹³⁵> 36. НОР, I, 15, док. 202.

¹³⁶) Историја 7. СС дивизије, н.д. стр. 346-347.

¹³⁷> 36. НОР, I, 15, док. 202, стр. 601.

Амајлије. Командант 7. СС дивизије тврдоглаво је истрајао у својој намери не само да ослободи друм Зворник - Бијељина за друге колоне немачке војске које су наилазиле с југа већ и да опколи 6. и 23. бригаду НОВЈ и да их уништи. Успео је већ у почетку напада да раздвоји јединице 6. од јединица 23. бригаде, да их одбаци ка Дрини, до рукавца Дринице, и тако опасно да угрози бадовински мостобран. Двадесет трећа бригада није учествовала у овим борбама. Делом снага била је у покрету ка обали Дрине.

Нешто касније, непријатељ врши жестоки напад на 3. батаљон 23. бригаде и на 2. и 3. батаљон 6. пролетерске бригаде и успева дубоко да продре на овом сектору. У 7.40 часова је продро у Амајлију а затим и у село Попови, где се налазио штаб 23. бригаде са 2. и 4. батаљоном. Штабу 4. батаљона у таквој ситуацији наређено је да предузме све за заштиту мостобрана и за несметано пребацивање јединица на десну обалу Дрине. Штабу 2. батаљона наређено је да батаљон постави на положаје више села Попови и да заустави непријатељско надирање према Дрини.

Непријатељев продор био је изненадан и снажан, а у том моменту видела се и опасност да 1. и 3. батаљон буду обухваћени, па је 2. батаљон кренуо са источне стране села Попови у сусрет 1. и 3. батаљону и бригадној противколској чети. Противколска чета постављена је на сектору мостобрана, а 2. батаљон избија на стари положај Чардачине, чиме је била отклоњена опасност за 1. и 3. батаљон. Чим је непријатељ прошао Амајлију, 3. батаљон се одмах враћа назад и снажним јуришем напада на Немце код овог села, протера их из овог упоришта и заузима положаје код с. Поповић. Ситуација се сада знатно побољшала, непријатељ је био одбачен са друма.

Први батаљон кретао се покрај Јање, прешао је један крак Дрине код Међуводе, где је остао све до 24. децембра ујутру, када је прешао Дрину код Курјачице и стигао у Липнички Шор, где се задржао и ухватио везу са штабом 45. дивизије. Остали батаљони су се заједно са штабом бригаде повукли и запосели положаје код села Попови, док су се бригадни делови пребацивали преко Дрине. Пребачени су 3. батаљон и бригадна интендантура. Овога дана непријатељ је имао 60 погинулих и много рањених, а бригада седам погинулих и 26 рањеника.¹³⁸⁾

на мостобран 23. бригаде, код села Попови, на положаје 2. и

138) јој. дана погинуло је 6 бораца и 1 тешко рањен.

4. батаљона, али више демонстративно. Око 24. часа 24. децембра све јединице 23. бригаде пребациле су се на десну обалу Дрине, по редоследу: 2, 4. и 3. батаљон, а 1. батаљон се пребацивао код Курјачице. Пребацивање свих бригадних делова завршено је 25. децембра до 10 часова. Бригада се сместила у Бадовинцима. Овога дана 1. батаљон се опет пребацио на леву обалу Дрине и сместио се у засеоцима села Ченгићи: Студенац, Јелићи и Доња Махала. Бригада се одмарала и сређивала.

Пре подне 24. децембра 1944. године штаб 45. дивизије издао је нову заповест штабовима бригада за поновно форсирање реке Дрине, па су све јединице ове дивизије кренуле на извршење новог борбеног задатка.

Штабу 23. бригаде било је наређено: »26. овог месеца (децембар - п.а) извршиће покрет са свим својим деловима са просторије с. Бадовинци правцем: Бадовинци - Лешница - Шор (Липнички), где ће извршити пребацивање преко Дрине на Курјачици (место прелаза 20. бригаде). По прелазу Дрине бригада ће се сместити на простору села: Главичица - Доња Пилица - Бјелошевац и одмах приступити сређивању стања у бригади. Покрет подесити тако да на одређеној просторији бригада буде 27. ов. мес. најкасније у 16 часова. Вашем 1. батаљону који се сада налази на просторији с. Ченгића (засеок Драгиња, Студенац), одмах упутите везу ради пребацивања на одређену просторију«.¹³⁹⁾

Бригада је 26. децембра, са три батаљона (2, 3. и 4.), бригадном противколском четом и бригадном интендатуром, извршила покрет према дивизијској заповести и у Липничком Шору стигла око 15 часова. Штаб бригаде сместио се у Липничком Шору, а батаљони по околним селима. Овде је бригада остала све до 29. децембра, када је добијена дивизијска заповест за покрет ка новој просторији и на нови борбени задатак. Чишћено је оружје, људство се одмарало. Јаче патроле слате су преко Дрине и у околна села ради прикупљања бораца који су дезертирали за време борби од 21. до 24. децембра. Вршена је попуна командног кадра, јер су многи командири и водници погинули у протеклим борбама.

Храна је била добра и стизала је на време. Дељена су два топла obroка. Извршена је и мања реорганизација јединица. Одржавани су редовно војнички и политички часови са борцима и старешинама.¹⁴⁰⁾

¹³⁹⁾ > 36. НОР, I, 15, док. 196.

¹⁴⁰⁾ > АОС, к. 1337, рег. бр. 7-1/1.

По завршетку борби на дринском мостобрану у штабу 23. бригаде извршена је исцрпна анализа протеклих борбених дејстава и она је дата следећим закључком: »Из операција које обухвата ова релација може се извући искуство, одлучност јединица, брзина напада и правилно маневрисање и пуштање непријатеља на блиско одстојање. Обавештајна служба била је добро развијена... «¹⁴¹⁾

Бригада је на левој страни Дрине водила упорне борбе са далеко јачим непријатељем, пресекла комуникацију Зворник - Јања - Бијељина и знатно омела и успорила повлачење ових немачких јединица на север. Оне су се пробијале овим крајевима »по цену живота«. Борбе, које су у основи имале тактички карактер борби са немачким заштитницама, повремено су се претварале у упорну позициону одбрану, комбиновану са маневром и низом офанзивних акција, са значајним људским и материјалним губицима на обе стране.

Прелаз преко Дрине представљао је прекретницу у развоју свих бригада 45. дивизије састављене од огромне већине мобилисаних бораца, којима је прелаз реке био потпуно нова и дотада непозната тактичка радња, поготову што се прелазила тако широка, дубока и набујала река, која је повремено носила и ледене санте. Прелаз је успешно извршен и формиран дрински мостобран, заиста по цену великих људских губитака.

На овом сектору није било сталних положаја, а непријатељ је надирао не осврћући се на жртве. Наше јединице на овом терену нису имале ниједан содиднији положај на који би се могле чврсто ослонити и одакле би могле повести акцију против непријатеља. Налазиле су се на равничарском земљишту између јаког непријатеља и озбиљније препреке, реке Дрине, са врло slabим и недовољним превозним средствима. Продори непријатељских веома покретних јединица, који би на сваком другом терену имали само локални значај, овде су могли имати тешке последице, јер су раздвајали јединице и покушавали да поједине наше делове набаце на Дрину и ту их униште. Конфигурација терена ишла је увек непријатељу на руку. У таквим случајевима долазила је до пуног изражаја самоиницијатива старешина, али ње није било увек довољно, и не на свим командним нивоима.

141) АОС, к. 1337, рег. бр. 8-4/1.

Борци су у борбама на дринском мостобрану били далеко успешнији него у ранијим борбама, боље су осматрали непријатеља, релативно добро одржавали везу у борби, правилније су поседали положаје, нису се више гомилали при нападу и одступању, мада је још увек било појава панике у којима су погинули и рањени многи борци, нарочито код Амајлије.

Међутим, у свим овим борбама било је и много војничких грешака и политичких слабости, које су касније анализирани и оцењивани у свим штабовима и командама чета. Штаб 14. корпуса НОВЈ, у својој бојној релацији Об. бр. 14/45. од 31. децембра 1944. године достављеној штабу Јужне оперативне групе дивизија НОВЈ о борбама у долини Дрине дао је строгу оцену о овим борбеним дејствима јединица 45 дивизије.

»... У овим борбама подбациле су бригаде 45. дивизије, 20. и 23. бригада, у борбама на левој обали Дрине на простору Бијељина - Јања - Бјелошевац, које нису радиле у потпуности по задатку, а са 23. бригадом се није правилно ни руковало од стране њеног штаба. Самокритички осврт на ове операције био би следећи: а) Код 20. и 23. бригаде није било довољно организованости ни везе, обједињења команди поготову, па су услед тога на њиховом делу фронта и није задао јак ударац непријатељу, већ су претрпљени већи губици у људству и материјалу, премда је терен за успешно дејство био повољан. б) Основни је пропуст што нису јаче снаге на левој обали Дрине и то на простору Јања - Бјелошевац - Пилица - Трновица - Челопек искоришћене правилно, одакле су се могли нанети непријатељу озбиљнији губици и пресецање њихове одступнице на север.«¹⁴²

Није била много лакша ни самокритичка оцена ових борби коју је дао штаб 45. дивизије у својој заповести О. бр. сл., од 24. децембра 1944. године, у којој се каже: »У току последњих недеља дана наша дивизија приступила је извршењу једног од најделикатнијих војничких задатака - форсирању реке Дрине и нападу на непријатељске колоне које су се извлачиле левом обалом Дрине, комуникацијом Зворник - Јања - Бијељина. У току извршавања постављеног задатка, војнички дух и дисциплина код наших јединица нису се показали на висини, а и начела будности и опрезности код извесних јединица биле су чак запостављене, те нам се то овога пута тешко осветило... «¹⁴³

¹⁴²> 36. НОР, IV, 31, док. 147.

¹⁴³> 36. НОР, I, 15, док. 196; 36. НОР, IV, 32, док. 77.

О жестини борби које је 23. бригада водила на дринском мостобрану, у времену од 19. до 25. децембра 1944. године, само са Немцима говоре и подаци о обостраним људским и материјалним губицима. Непријатељ је имао око 500 избачених из строја. Двадесет трећа бригада имала је 73 погинула друга и 293 нестала, од којих се огромна већина вратила у своје јединице.¹⁴⁴⁾

Нови борци су се прекаљивали у скоро свакодневним жестокиим борбама против војнички добро обученог и још боље наоружаног непријатељског војника. Огромна већина бораца показивала је у овим борбама дивне примере самопрегора и јунаштва. Била је свесна значаја борби за слободу коју су водили у овом делу наше домовине. Осим тога, слаба одевеност бораца, слаба обућа, често и нередовна исхрана утицали су такође на повећану исцрпљеност бораца, чији је борбени морал, и поред свих ових тешкоћа, био на висини.

Посебно је висок био борбени морал старешина, политичких руководилица, комуниста и скојеваца. О томе најбоље говори и податак о великом броју погинулих руководилица: један командант батаљона (Миле Поповић), један заменик команданта батаљона (Миодраг Бошковић), један заменик командира чете (Борислав М. Станковић), три водника (Вукашин Јеремић, Василије Јанковић и Доброслав Борђевић), два десетара (Мартин Јанковић и Момчило Милетић) и много рањених руководилица, међу којима два команданта батаљона и два командира чете.¹⁴⁵⁾

Значајни су и подаци о обостраном коришћењу муниције и наоружања, и уопште ратног материјала. Бригада је утрошила 23.450 митраљеских и пушчаних метака, 3.250 стројничких метака, 94 mine за бацаче 82 мм и 130 противколских метака. За време ових борби, највише при неорганизованом повлачењу, али и код дезертера, јединице бригаде изгубиле су и оставиле на бојном пољу 20 пушкомитраљеза, четири тешка митраљеза, 15 полуаутоматских пушака, 74 стројнице, 133 пушке, шест противколских пушака и два постоља за тешке бацаче.

¹⁴⁴⁾ Ако се зброје подаци наведени у Операцијском дневнику 23. бригаде, онда је бригада имала 121 погинулог и 148 рањених, а непријатељ је према тим извештајима имао 561 погинулог и далеко више, око 620, рањених војника и старешина.

и«) АОС, к. 1337/А, рег. бр. 1, 2, 3/1.

Бригада је по преласку Дрине скоро свакодневно водила жестоке борбе против Немаца из 7. СС дивизије, тако да све до 26. децембра није ни имала времена за интензивнију, а готову не за разноврснију војну и политичку делатност у бригади, а још мање, скоро никако, на терену. Држани су војни и политички часови док се бригада налазила на десној обали Дрине. Војна настава била је сведена на практично изучавање неких одредаба пешадијског егзерцира, а од тактичких радњи анализиран је прелаз преко Дрине и извлачена одговарајућа искуства за будућа форсирања великих река. На политичким часовима највише је проучавана дневна штампа, која је долазила са закашњењем од по неколико дана, и борци су упознани са вестима о борбама у Југославији и о кретању савезничких фронтова.

Бригадна интендантура била је скоро у потпуности ослоњена на интендантуру 45. дивизије, од које је камионима добијала хлеб из Ваљева, али како се изласком бригаде на Дрину знатно продужио пут дотура, снабдевање и хлебом одвијало се све теже и нередовније. Недостатак горива за моторна возила повећавао је ту нередовност. Тек када је интендантура организовала пекару у Шапцу, за коју је из бригада повукла све пекарске раднике, снабдевање је постало редовније. Бригадна интендантура из Шапца добија и намирнице и успева да створи прве, мада још увек релативно скромне залихе намирница. У овом времену из интендантуре 14. корпуса у Ваљеву поред хране примљен је и први већи контингент војничког одећа и обуће добијен од Совјетског Савеза, и то је све одмах распоређено бригадним интендантурама.

Ради оспособљавања јединица НОВЈ да буду што покретљивије и способније за извођење маневра и за што успешније извођење борбених задатака, крајем децембра 1944. године, пришло се новој организацији и формацији бригадних интендантура и батаљонских комора, у духу одговарајућих упутстава и директива Главног штаба НОВ и ПО Србије. Интендантуре и коморе батаљона биле су реорганизоване и само су биле сведене на товарну стоку. Сва друга превозна средства (кола, чезе и малобројна моторна возила) била су изузета из батаљона и предата интендантурама бригада и дивизија. Одређен је и пописан најнужнији број товарних коња за батаљоне, све са циљем растерећења батаљона од гломазности и повећања њихове покретљивости. Бригадним интендантурама је наређено да сва добијена средства најхитније распоређују

батаљонима, а не да их дуже времена држе у комори.¹⁴⁶⁾ Почетком јануара 1945. године штаб 45. дивизије издао је наређење о потпуном преоријентисању батаљонских комора на товарну вучу, јер се показало немогућим и технички неизводљивим да батаљони са собом вуку кола, па је штабовима батаљона наређено да у најскорије време набаве што више коњских самара.

Без обзира на заиста велике губитке у људству и материјалу, који су уследили и због велике надмоћности непријатеља, али и због крупних слабости у командовању у 23. бригади, може се слободно рећи да је 23. бригада у описаним борбама извршила свој борбени задатак.

Велики губици руководећег кадра децембра 1944. године захтевали су и знатне кадровске промене. За политичког комесара 2. батаљона постављен је Звонко Мајнарић; за команданта 3. батаљона, уместо тешко рањеног Божидара Поповића, постављен је Чедомир Стојановић; за команданта 4. батаљона, уместо поручника Павла Светлице, који је тешко рањен, постављен је Јосип Сунко; за заменика команданта 4. батаљона, уместо Миодрага Бошковића, који је погинуо 21. децембра 1944. године, постављен је Вељко Мандић.

¹⁴⁶⁾ 36. НОР, IУ, 31, док. 126. Наређење штаба 14. корпуса НОВЈ од 29. децембра 1944. године штабовима потчињених јединица о организацији комора и интендантура.